

Драгомир Георгиев / Dragomir Georgiev

**ЖИВОТ В СЛУЖБА НА БОГА И БЪЛГАРИЯ
(ПРОВАДИЙСКИТЕ АРХИЕРЕЙСКИ
НАМЕСТНИЦИ В ПЕРИОДА
1919–1945 г.)**

**Life in the Service of God and Bulgaria
(Provadiya's Episcopal Vicars
in the Period 1919–1945)**

Abstract: After the end of the First World War, the Kingdom of Bulgaria experienced its second national catastrophe in less than a decade. The Bulgarian Orthodox Church was doing everything possible to help its suffering flock in those difficult years of testing for the faith and strength of the Bulgarian spirit. During this period, the town of Provadiya was the seat of the Provadiya Spiritual District and was part of St. Diocese of Varna and Preslav. At the head of the Provadiya Spiritual District was a bishop vicar. From 1919 to 1945, this post was successively held by the priests Ivan P. Mollov, Mihail Apostolov and Dimitar Dinkov. These three spiritual leaders did everything in their power to ease and support the lives of Provadians. At that time, the construction of the church “St. Annunciation” in the town of Provadiya, as well as the “Tsar Boris III” Diocesan Shelter for the Elderly was opened. The activity of the Church in the city was directed in several directions. In general, it took care of the livelihood of the poor, sick and elderly among the laity. It also supported and guided the spiritual and patriotic upbringing of the young generation. The paper also presents the fate of these three priests after the September 9th coup and the establishment of the atheistic communist government.

Keywords: Bulgarian Orthodox Church, Provadiya episcopal vicars, charity, care for the poor and elderly, “Tsar Boris III” Diocesan Shelter for the Elderly.

След края на Първата световна война Царство България преживява втората си национална катастрофа в рамките на по-малко от едно десетилетие. Българската православна църква прави всичко възможно, за да подпомогне своето изстрадало паство в онези тежки години на изпитание за вярата и силата на българския дух. През този период гр. Провадия е седалище на Провадийска духовна околия и влиза в рамките на Св. Варненска и Преславска епархия. Начело на Провадийска духовна околия стои архиерейски наместник. От 1919

до 1945 г. този пост последователно се заема от свещениците Иван П. Моллов, Михаил Апостолов и Димитър Динков. Тези трима духовници правят всичко, което е по техните сили, за да облекчат и подпомогнат живота на провадийци. По това време е довършен строежът на църквата „Св. Благовещение“ в Провадия и е открит Старческият епархийски приют „Цар Борис III“. Дейността на църквата в града е насочена в няколко посоки. Като цяло тя се грижи за прехраната на бедните, болни и възрастни свои миряни. Освен това подкрепя и напътства духовното и патриотично възпитание на младото поколение.

В началото на разглеждания период постът на провадийски архиерейски наместник се заема от свещеник Иван П. Моллов. За съжаление не разполагаме със сведения за неговата рождена дата, както и за ранните години от неговия живот. На 2.XI.1899 г. той е ръкоположен за енорийски свещеник в гр. Провадия¹. През септември 1900 г. Варненското епархиално свещеническо братство „Св. Царъ Борисъ“ изпраща специално писмо до всички енорийски свещеници във Варненска и Преславска епархия. С него то приканва всяко църковно настоятелство да избере делегати, които да проверят сметките на братството, да кажат мнението си за дейността на братственото настоятелство и да бъде избрано ново настоятелство, което да ръководи делата на организацията. В отговор на това писмо Провадийското църковно настоятелство избира за свой делегат свещеник Иван Моллов. По това време той вече заема поста на провадийски архиерейски наместник². На 24 и 25.XI.1903 г. Варненското свещеническо братство „Св. Цар Борис“ има годишно отчетно събрание. На него се взема решение чрез тайно гласуване да бъде избрано ново настоятелство. След провеждането на избора свещеник Ив. Моллов е избран за представител на общото свещеническо събрание³. През пролетта на 1909 г. той е одобрен за епархийски избирател от Провадийска духовна околия⁴. По това време продължава да заема поста провадийски архиерейски наместник⁵.

Свещеник Иван П. Моллов има големи заслуги за построяването на храм „Св. Благовещение“ в гр. Провадия в периода 1909–1923 г.⁶ Увеличаването броя на християните в Провадия отваря нуждата от построяването на нова по-голяма църква. Единственият православен храм в града в онзи период е старата църква „Св. Николай“, която е строена в периода 1842–1843 г. В началото на XX в. този храм вече не отговаря на нуждите на православното паство в Провадия. Копането на основите на новия храм започва през пролетта на 1909 г. Избухването на Балканските войни (1912–1913 г.) забавя строителните дейности. Рано сутринта на 17.VIII.1913 г. се срутва куполът на новостроящата се провадийска църква. Започва разследване на действията на предприемача-строител Продан Николов и членовете на Провадийското църковно настоятелство. В резултат от него заемащият до този момент поста председател на Провадийското църковно настоятелство свещеник Дянко Димов вероятно е принуден да се оттегли. В началото на 1914 г. на негово място вече е избран свещеник Иван П. Моллов. Стоежът на храма е спрял отново заради влизането на България в Първата световна война през есента на 1915 г. Свещеник Иван

Моллов взема участие в конфликта като военен свещеник⁷. През април 1916 г. за кратък период от време той отново се връща в Провадия. За своята дейност през войната е награден с орден за гражданска заслуга⁸. Завръща се от фронта в края на август 1918 г. и продължава да служи в Провадия⁹. През есента на 1919 г. продължава да заема поста на председател на Провадийското църковно настоятелство. Остава на него поне до пролетта на 1923 г.¹⁰ До началото на 1923 г. заема и поста на провадийски архиерейски наместник. Строежът на новата църква в Провадия е завършен през пролетта на 1923 г.

На 2.XI.1924 г. група провадийски граждани, оценявайки високо дейността на провадийския архиерейски наместник, решават да му устроят скромно юбилейно тържество по случай 25-тата годишнина от неговото ръкополагане за енорийски свещеник в града. На страниците на в-к „Варненски новини“ по този повод четем следното: „...Цели 25 години свещ. Моллов е изпълнявал тая така тежка длъжност с редко себеотрицание и самопожертвувателност. Вън от беседите, сказките, наставленията и пр. той е проявил дейност и в друго отношение. Той е станал причина да се основе ливницата, която много допринесе за изграждането на единствената величествена сграда в гр. Провадия – храма „Блоговещение Богородично“. Той е причина за украсяването на тоя храм с ония чудно хубави кандила, каквито няма никде в България, към която той е изпълнил дълга си...“¹¹. Тържеството се провежда в една от класните стаи на провадийското училище „Св. Климент“. В съобщението за организирането на това тържество всички провадийски граждани християни се призовават да вземат участие в него¹².

Свещеник Иван Моллов подава оставка от енорийската си служба в гр. Провадия на 1.XII.1928 г.¹³ По това време той завежда I-ва градска енория. По повод на неговото заминаване от Провадия на страниците на в-к „Християнски съветник“ е публикуван следният отзив: „...Служил безупречно на Църквата в продължение на повече от 26 години, сред енорияшите си и техния град е оставил най-добри спомени. За дълго време Провадийци ще си спомнят за своя обичан от тях пастир. Че това е така, свидетелствува факта на онова инпозантно изпращане, което Провадийци устройха на своя пастир при заминаването му за София. А на прощалната му служба, почти всички плакали за раздялата си със свещеник Моллова. Нека това служи за поука на ония, които не можаха да оценят своя другар и да му отдадат нужната почит и уважение. От наша страна приветствуваме свещ. Моллова и му пожелаваме благоденствие, мирен и спокоен живот за още дълги години, в полза на Църквата и народа ни...“¹⁴.

След като напуска Провадия свещеник Моллов е назначен за деловодител и администратор на в-к „Пастирско дело“ – печатен орган на Съюза на свещеническите братства в България. Остава на този пост до смъртта си¹⁵. Съпругата му се казва презвитера Кина поп Моллова. Той има син и дъщеря. Синът му Димитър Иванов Моллов е роден на 22.IX.1908 г. в гр. Провадия. Завършва право в Юридическия факултет на Софийския университет през учебната

1930/1931 г. (юнска изпитна сесия на 1931 г.)¹⁶. Дъщеря му д-р Люба Иванова Моллова е родена на 20.VI.1905 г. в гр. Провадия. Завършва Медицинския факултет на Софийския университет през учебната 1930/1931 г. (февруарска изпитна сесия на 1931 г.)¹⁷. На страниците на в-к „Провадийски гласъ“ е публикувана информация за нейното дипломиране като лекар. В същото време са отправени и специални поздравии към дългогодишния провадийски свещеник Иван П. Моллов, което още веднъж показва уважението и авторитета, който този архиерей е успял да изгради сред провадийското гражданство¹⁸. Свещеник Иван П. Моллов умира внезапно на 24.I.1933 г. в София. Отелото над тленните му останки се извършва в църквата „Св. Седмочисленици“ от Н. П. Стобийския епископ Борис (по-късно неврокопски митрополит (1935–1948 г.) в съслужение с още няколко свещеници¹⁹.

Следващият свещеник, който заема поста на провадийски архиерейски наместник е Михаил Апостолов. Той е роден през 1878 г. в с. Дебели лаг, Радомирско. През есента на 1910 г. служи в с. Константиново, Варненско. На 21 и 22.VII.1911 г. в помещението на Св. Митрополия във Варна се провежда годишното събрание на епархийското братство „Св. Цар Борис“. Делегат на събранието от Варненска духовна околия е свещеник Михаил Апостолов. В края на заседанията той е избран в състава на настоятелството на братството за 1911/1912 г. По това време продължава да служи в с. Константиново²⁰. В началото на март 1916 г. вече служи в с. Ново село (дн. гр. Дългопол)²¹. По това време прави дарение в полза на БЧК в размер на 10 лева²². В края на април 1922 г. свещеник Михаил Апостолов вече служи в гр. Провадия. В края на май 1922 г. той е отличен с офикия „протоиерей“²³. През пролетта на 1923 г. заема поста на провадийски архиерейски наместник. На 14.VIII.1925 г. на страниците на в-к „Варненски новини“ е публикувана анонимна дописка, която е подписана само с „Гражданин“. В нея се изразява негативното отношение на определени среди от провадийското гражданство към архиерейския наместник Михаил Апостолов и се описва конфликтът, който последният има с тях²⁴. След преместването на свещеник Иван Моллов в началото на декември 1928 г. срещу Михаил Апостолов отново се появява недоволство сред провадийското гражданство²⁵. През 1929 г. той е единственият свещеник в гр. Провадия.

В края на 20-те години и през 30-те години на XX в. църквата в Провадия развива сериозна благотворителна дейност. На 9.XII.1929 г. в града, по инициатива на Първия областен събор във Варненска и Преславска епархия, е основано Епархийско старопиталище²⁶. Активна роля в реализирането на тази благородна инициатива имат Н. В. митрополит Симеон Варненски и Преславски, Н. В. митрополит Михаил Доростолски и Червенски и Н. В. митрополит Павел Старозагорски. Приютът се създава с идеята постепенно да събере всички немощни старци, които по една или друга причина са останали без помощ и подкрепа от своите близки и роднини или нямат такива. Активна роля в ръководството и обзавеждането на приюта взема най-вече Провадийското православно християнско братство „Св. Благовещение“²⁷ под вещото ръковод-

ство на провадийския архиерейски наместник свещеник Михаил Апостолов²⁸. Така на 11.V.1930 г. при небивала тържественост се извършва освещаването на Старческия приют в гр. Провадия. Той получава името „Цар Борис III“. Към средата на годината в дома живеят около 30 старци от цяла Североизточна България²⁹. Друга важна дейност на БПЦ в Провадия е свързана със създаването на църковната безплатна трапезария при храм „Св. Благовещение“. Тя е открита на 1.XII.1934 г. по инициатива на Провадийското православно християнско братство „Св. Благовещение“ заедно с църковното настоятелство в града. В периода 1934–1939 г. църковната трапезария дава топла и питателна храна на от 50 до 70 деца за период от четири до шест месеца всяка година³⁰. Някои косвени сведения ни карат да смятаме, че от края на май 1936 г. до началото на януари 1939 г. свещеник Михаил Апостолов не служи в гр. Провадия³¹. Въпреки това към 30.XII.1938 г. той продължава да заема поста на провадийски архиерейски наместник³². В началото на януари 1939 г. той отново е на служба в гр. Провадия³³. Продължава да служи, като свещеник в града до средата на октомври 1939 г.³⁴ Някъде в края на 1939 или първите месеци на 1940 г. Михаил Апостолов преминава на служба в Св. Доростолска и Червенска митрополия.

На 7.IX.1940 г. в Крайова, със съгласието на Великите сили, между Кралство Румъния и Царство България е подписан договор. Неговите условия налагат Румъния да върне на България Южна Добруджа. В същото време още на 6.IX.1940 г. Н. В. митрополит Михаил Доростолски и Червенски изпраща писмо до наместник-председателя на Св. Синод в София. В него той подчертава, че Русе и русенци са в очакване земите, отнети от страната през 1913 и 1919 г., да бъдат присъединени отново към Царството. Това респективно означава, че към Св. Доростолска и Червенска митрополия ще се присъединят Куртбунарска (дн. Тервелска), Тутраканска и Силистренска околии заедно с техните енории³⁵. За тяхното обслужване е необходимо да се осигурят свещенослужители. Митрополит Михаил има информация, че в тези три околии към началото на септември 1940 г. служат само шестима български свещеници. Затова той предлага на мястото на напусналите румънски свещеници да се командироваат „...40-45 по-събудени и отбрани свещеници от епархията ни...“³⁶. Сред избраните свещеници е и протоiereй Михаил Апостолов. Към 2.X.1940 г. той вече е назначен за архиерейски наместник в гр. Силистра³⁷. Още в първите дни след пристигането си М. Апостолов организира създаването на Православно християнско братство в града. То инициира откриването на безплатна детска трапезария на 25.XI.1940 г. в зданието на църковното настоятелство³⁸. Създадени са сиропиталище и старопиталище. Членовете на братството приспособяват и обслужват помещения, в които се настаняват идващите от Северна Добруджа български преселници³⁹. В сиропиталището и старопиталището по подобие на Провадия едно десетилетие по-рано са прибрани нуждаещите се кръгли сираци и крайно бедни старци. Братството предоставя на държавната служба по изхранването на преселниците своята кухня, инвентар и помещения. Всеки ден неговият персонал приготвя храна за 150-160 души. Средствата за това

благородно дело са осигурени от фонд „Епархийски църковни нужди“ при Св. Доростолска и Червенска митрополия, частни дарители и помощи от Общоградския комитет в Русе⁴⁰. Под ръководството на Михаил Апостолов в началото на 1941 г. в Силистра са организирани шест православни ученически дружества в различните училища. Те имат около 1000 членове⁴¹. На 12.VII.1941 г. за своята усърдна служба протойерей Михаил Апостолов е отличен с офикия „свещеноиконом“⁴². Към края на януари 1949 г. той продължава да носи почетната степен „свещеноиконом“⁴³. В последните години от живота си служи в храма „Св. св. ап. Петър и Павел“ в гр. Силистра. Не е известно кога е отличен с офикия „ставрофорен свещеноиконом“. Умира на 11.VI.1955 г. след кратко боледуване в гр. Силистра, където е погребан. В некролога в негова памет, който е публикуван на страниците на „Църковен вестник“, пише следното: „... *Със своята безупречна полувековна църковно-обществена дейност покойникът изпълни достойно дълга си като свещенослужител...*“⁴⁴.

Той има двама сина – Христо и Апостол. По-големия му син – ставрофорен иконом Христо Попмихайлов Апостолов е роден на 21.II.1908 г. Умира на 16.XI.1988 г. в гр. Варна⁴⁵. По отношение на протойерей Христо Попмихайлов протойерей Димитър Томов – член на Братствения съвет при Св. Синод, пише следното: „... *Отец Хр. Попмихайлов, известен деец в областта на църковната хорова музика, добър ученик и интерпретатор на Апостол Николаев...*“⁴⁶. По-малкият син на свещеник Михаил Апостолов е доцент Апостол П. Михайлов Той е роден на 22.XI.1910 г. Основното си образование също получава в Провадия. През учебната 1924–1925 г. той е приет да учи в Софийската духовна семинария⁴⁷. Завършва семинарията през 1931 г. След това работи в продължение на няколко месеца в канцеларията на Св. Варненска и Преславска митрополия, откъдето по препоръка на Симеон Варненски и Преславски заминава да учи богословие в Атина. Завършва през 1937 г. На 5.II.1939 г. младият богослов започва работа като преподавател по класически езици в Пловдивската духовна семинария „Св. св. Кирил и Методий“. След това е прехвърлен в Софийската духовна семинария. През 1950 г. БАН взема решение да издаде гръцко-български и българо-гръцки речник, а Апостол Михайлов е привлечен за част от авторския колектив. В края на февруари 1957 г. на страниците на „Църковен вестник“ е публикувано съобщение, че Синодалното издателство е издало книгата „Учебник по гръцки език за духовните училища“. Нейни автори са Ал. Милев и Ап. Михайлов⁴⁸. В началото на декември 1957 г. отново на страниците на „Църковен вестник“ е публикувано съобщение за отпечатването и излизането на пазара на „Новогръцко-български речник“. Той е издаден от колектив, назначен от БАН. В него влизат М. Филипова-Байрова, Ив. Дуйчев, Ап. Михайлов, Л. Руков, Ат. Коджаев, К. Илков и М. Баджиев. Консултанти на изданието са В. Лазаридис и М. Ботон, а негови редактори са акад. Вл. Георгиев, член-кореспондент В. Бешевлиев и младши научен сътрудник М. Филипова. Речникът съдържа 40 000 думи от говоримия (димотики) и книжовния (катаревуса) съвременен гръцки език. Тиражът на изданието е 4500 екземпляра⁴⁹.

В края на февруари 1960 г. Св. Синод на БПЦ възлага на 8-членна комисия с председател Варненски и Преславски митрополит Йосиф да направи преглед-ревизия на последното синодално издание на Библията на български език от 1925 г. Целта на този преглед е да се подготви необходимото за едно ново подобро и по-удобно за ползване издание. Сред членовете на комисията е и Апостол П. Михайлов⁵⁰.

В края на 1960 г. БАН издава „Българо-гръцки речник“, който е с обем 1472 с. Негови съставители са К. Илков, Д. К. Марицис, Ап. Михайлов, Д. И. Петкидис. Редактори на изданието са акад. Вл. Георгиев и М. Филипова-Байрова. От предговора към речника читателят узнава, че за окончателното обработване на текста особени заслуги има Ап. Михайлов⁵¹.

Михайлов превежда на гръцки език устава на БПЦ. Автор е на изследване, посветено на новомъченик св. Георги Софийски (Стари). Неговите лични контакти и връзки с високопоставени висши гръцки духовни лица и богослови съдействат много за уреждане и нормализиране на отношенията на БПЦ с Вселенската патриаршия и другите източно-православни гръцки църкви. За тази си полезна дейност той е отличен от вселенския патриарх Атинагор I Константинополски с почетното звание „велик референдарий“ на Вселенската патриаршия⁵². Умира на 14.I.1971 г. в гр. София. След неговата смърт съпругата му Елена и двете му дъщери Евгения и Михаил отиват в манастира „Св. Лука“ в Княжево⁵³.

Следващият архиерейски наместник в Провадия е протоiereй Димитър Динков Попстефанов/Попов. Той е роден на 21.III.1907 г. в с. Никола Козлево (Новопазарско). За дякон е ръкоположен на 9.I.1930 г. Три дни по-късно е ръкоположен за свещеник от Величкия епископ Андрей. В средата на февруари 1932 г. вече е свещеник в Провадия. От края на май 1936 г. до края на 1938 г. е единственият свещеник в града⁵⁴. Към 17.II.1939 г. вече заема поста провадийски архиерейски наместник⁵⁵. В края на февруари 1939 г. родителско-учителското сдружение при училище „Св. св. Кирил и Методий“ в Провадия изразява своята сърдечна благодарност на съпругата на свещеник Димитър Динков – Геновева свещеник Динкова, за дарената от нейна страна млечна закуска на бедни ученици⁵⁶. В края на август 1939 г. той е отличен с офикия „протоiereй“⁵⁷. На 25.II.1940 г. се провежда общо годишно събрание на провадийското читалищно настоятелство. В края на събранието свещеник Димитър Динков е избран за негов член⁵⁸. По това време той е и викарий на Варненския и Преславски митрополит. Остава на поста провадийски архиерейски наместник поне до 1.V.1943 г.⁵⁹ В периода след 1.I.1944 г. е единственият свещеник в града⁶⁰. Продължава да служи до късната есен на 1944 г. След извършването на държавния преврат от 9.IX.1944 г. свещеник Димитър Динков е преследван от новата атеистична власт. Като подведен от т.нар. Народен съд е отстранен от свещенослужение от 10.I.1945 г. През март 1945 г. заедно с още няколко свещеници от съседни села (Тодор Динков Стоянов от с. Венчан, Христо Симонов Маринов от с. Раковец и Георги Иванов Недев от с. Султанци) е съден

от Народния съд в Провадия „...за гдето, за времето от 1 януарий 1941 год. до 9 септемврий 1944 год. на разни дати, доброволно са служили и предавали на полицията, жандармерията и войската сведения, отнасящи се до безопасността или важни интереси на партизани или други борци за народни свободи...“⁶¹. На 21.III.1945 г. е произнесена присъда № 1 на Народния съд в Провадия: „...СВЕЩЕНИК ДИМИТЪР ДИНКОВ п. СТЕФАНОВ, 37 годишен, българин, грамотен, неосъждан, роден в с. Никола Козлево, Новопазарско, живущ в гр. Провадия, свещеник, ЗА ВИНОВЕН В ТОВА, да е с своите слова в църква, банкети и другаде, допринесал дейно и съществено за извършването или провеждането на деянията, изложение в чл. 2 п. п. 1 до 9 включително от Наредбата-закон за съдене от Народния съд виновниците за въвличане България в Световната война с съюзените народи и злодеянията свързани с нея, поради което и на основание чл. 2, п. 10 от същия закон, ГО ОСЪЖДА НА 10 (ДЕСЕТ) ГОДИНИ СТРОГ ТЪМНИЧЕН ЗАТВОР да заплати на държавното съкровище 10 000 (десет хиляди) лева ГЛОБА – заменима при несъстоятелност с 6 (шест) месеци затвор, лишава го от правата по чл. 30 от Наказателния закон за срок от 20 (двадесет) години, като присъжда и половината от целия му имот в полза на държавното съкровище...“⁶².

С протокол №35, §2 от 2.XI.1951 г. на свещеник Динков се възлага да завежда временно I-ва Толбухинска градска енория – бивша на протойерей Иван Вълков, интерниран от гр. Варна. Със заповед №80/10.VII.1952 г. е назначен за щатен свещенослужител в гр. Толбухин (дн. гр. Добрич). С писмо №843/1955 г. е назначен за председател на църковното настоятелство на храма “Св. Троица“ в гр. Толбухин и за завеждащ склада за свещи, считано от 1 май същата година. От последното задължение е освободен със заповед №12/1957 г., считано от 1 февруари същата година. Отличен е с офикия “протойерей” на 9.I.1958 г.⁶³ Остава на поста председател на храма “Св. Троица“ в гр. Толбухин до смъртта си⁶⁴.

Умира внезапно в 7 часа и 15 минути на 28.VI.1960 г. в гр. Толбухин. Опелото над тленните му останки се извършва на следващия ден в църквата „Св. Троица“ в гр. Толбухин⁶⁵. По повод на неговата кончина свещениците в гр. Толбухин и Толбухинска духовна околия публикуват на страниците на „Църковен вестник“ скръбна жалейка. Ето и нейното съдържание: „...Страданията в живота му бяха неотлъчни спътници. Неговата вяра беше пламенна и апостолска. В скръбните дни на живота му тя го топлеше, като майка. В зрелостта на неговите години Богу било угодно да го прибере в Своите селения. Блажен, пътят по който днес отиваш, душо, защото ти е приготвено място за почивка...“⁶⁶.

Настоящата разработка няма претенцията за изчерпателност и всеобхватност на разглежданата тема. Бъдеща работа в българските архиви и архивохранилища вероятно ще доведе до откриването на нови сведения за живота и дейността на тези трима достойни свещенослужители на БПЦ. Популяризирането на техните биографии и житейски съдби сред младото поколение

българи е от изключително значение, защото ще даде правилните примери за подражание, така необходими в сложните времена, в които живеем.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ Провадийска хроника. От няколко почитатели. – в-к „Варненски новини“, 29.X.1924, бр. 86, с. 3.

² **Кълчишков, Ив. М.** Свещеническото братство „св. Цар Борис“ във Варна. – в-к „Църковен вестник“, 17.XI.1900, бр. 33, с. 7.

³ Варненско свещеническо братство. – в-к „Църковен вестник“, 12.XII.1903, бр. 50, с. 9.

⁴ Синодални решения и разпоредби. Одобрение на епархийски избиратели. – в-к „Църковен вестник“, бр. 10, 14.III.1909, с. 122.

⁵ Скръбно известие. Пресвитера Руска поп Юрданова Балабанова (Некролог). – в-к „Църковен вестник“, 23.V.1909, бр. 20, с. 243.

⁶ Да се опомним. – в-к „Провадийски вести“, 12.VIII.1929, бр. 7, с. 2.

⁷ Регистър на умирианията в гр. Провадия за периода 1899–1911 г. (ненумериран). Съхранява се в храма „Св. Благовещение“ в гр. Провадия; Регистър на умирианията в гр. Провадия за периода 1912–1925 г. (ненумериран). Съхранява се в храма „Св. Благовещение“ в гр. Провадия. Последното му погребение преди да бъде мобилизиран е от 28.VIII.1915 г.

⁸ Провадийска хроника..., с. 3.

⁹ Регистър на умирианията в гр. Провадия за периода 1912–1925 г.

¹⁰ Провадийско църковно настоятелство. Обява № 17. – в-к „Църковен вестник“, 24.III.1923, бр. 13, с. 12; Провадийско църковно настоятелство. Обява № 24. – в-к „Църковен вестник“, 21.IV.1923, бр. 17, с. 12.

¹¹ Провадийска хроника..., с. 3.

¹² Пак там, с. 3.

¹³ Отзиви и бележки. Образцов пастир. – в-к „Християнски съветник“, 31.XII.1928, бр. 39, с. 4.

¹⁴ Пак там, с. 4.

¹⁵ Свещеник Ив. П. Моллов (Некролог). – в-к „Църковен вестник“, 4.II.1933, бр. 6, с. 67.

¹⁶ Списък на завършилите образованието си в университета, през учебната 1930/1931 год. – В: Годишник на Софийския университет, официален отдел (за 1930–1931). Т. 24. Кооперативна печатница „Гутенберг“, София, 1931, с. 53.

¹⁷ Пак там, с. 48.

¹⁸ Хроника. Д-р Люба Свещ. Моллова. – в-к „Провадийски глас“, 21.III.1931, бр. 28, с. 2.

¹⁹ Свещеник Ив. П. Моллов (Некролог). – в-к „Църковен вестник“, бр. 6, 4.II.1933, с. 67.

²⁰ **Иванов, Хр.** Епархийско годишно събрание в гр. Варна. – в-к „Църковен вестник“, 14.VIII.1911, бр. 32, 387–388.

²¹ **Казакова, Р.** Дългопол – градецът на Камчия. Варна, 2019, с. 69.

²² Постъпили помощи за „Червен Кръст“. – в-к „Църковен вестник“, 5.III.1916, бр. 10, 117–118.

- ²³ Регистър на умиранията в гр. Провадия за периода 1912–1925 г.
- ²⁴ Наша провинция. Провадия. – 2 в-к „Варненски новини“, 14.VIII.1925, бр. 381, с. 3.
- ²⁵ Да се опомним..., с. 2.
- ²⁶ **Ганевъ, Н.** Провадия в своето минало и настояще. София, 1929, с. 118.
- ²⁷ Отчет за Религиозно-просветната, благотворителна и строителна дейност във Варненската и Преславска епархия през 1939/1940 година. Издание на Св. Варненска и Преславска митрополия. Редактира Епархийския духовен съвет. Печатница „Провещение“ П. Зенгинов & С-ие. Варна, 1941, 22–23. То е основано през 1926 г.
- ²⁸ **Георгиев, Д.** Ролята на Българската православна църква в живота на провадийци между двете световни войни. – ЖИАИ, 2019, бр. 1, с. 118.
- ²⁹ **Ганевъ, Н.** Цит. съч., с. 118.
- ³⁰ Отчет за Религиозно-просветната, благотворителна и строителна дейност във Варненската и Преславска епархия през 1939/1940 година..., 42–43.
- ³¹ Регистър на умиранията в гр. Провадия за периода 1926–1938 г. (неномериран). Съхранява се в храма „Св. Благовещение“ в гр. Провадия. През този период неговото име отсъства от регистъра с извършените погребения. Единствения свещеник през този период в Провадия е Димитър Динков.
- ³² Пак там.
- ³³ Регистър на умиранията в гр. Провадия за периода 1939–1949 г. (неномериран). Съхранява се в храма „Св. Благовещение“ в гр. Провадия; Митрополит Йосиф в Провадия. – в-к „Провадийски екъ“, 24.II.1939, бр. 49, с. 2.
- ³⁴ Регистър на умиранията в гр. Провадия за периода 1939–1949 г.
- ³⁵ **Маринова, Ст.** Приносът на Митрополит Михаил за консолидиране на българите в Южна Добруджа. – В: Църковно-Народният събор от 1871 г. и създаването на Екзархийските епархии. Известия на РИМ – Русе. Т. XIX. Русе, 2016, с. 233.
- ³⁶ Цит. по **Маринова, Ст.** Цит. съч., с. 233.
- ³⁷ **Райчев, Ив.** Доростолочервенска епархия. Архиерейско посещение в новоосвободена Добруджа. – в-к „Църковен вестник“, 25.X.1940, бр. 40, с. 477.
- ³⁸ **Маринова, Ст.** Цит. съч. с. 243.
- ³⁹ Пак там, с. 243.
- ⁴⁰ Пак там, с. 243.
- ⁴¹ Духовно-просветното дело в Силистра. – в-к „Църковен вестник“, 24.I.1941, бр. 5, с. 55. В съобщението е допусната грешка, защото е изписано, че архиерейски наместник в Силистра е протоиерей Ап. Михайлов – синът на отец Михаил.
- ⁴² Доростолочервенска епархия. Митрополит Михаил в Силистра. – в-к „Църковен вестник“, 5.IX.1941, бр. 32 и 33, 379–380.
- ⁴³ Митрополит Михаил в Шумен. – в-к „Църковен вестник“, 30.I.1949, бр. 41–42, с. 11.
- ⁴⁴ Скръбна вест. Ставрофорен свещеноиконом Михаил Апостолов (Некролог). – в-к „Църковен вестник“, 24.VI.1955, бр. 27, с. 12.
- ⁴⁵ В памет на починалите. Ставрофорен иконом Христо Попмихайлов Апостолов (Некролог). – в-к „Църковен вестник“, 1.III.1989, бр. 7, с. 8.
- ⁴⁶ **Томов, Д.** Преглед на братствени хорове. – в-к „Църковен вестник“, 12.VII.1958, бр. 29 и 30, с. 17.

⁴⁷ Списък на приетите ученици в Софийската Духовна семинария през уч. 1924/1925 г. от Варненско-Преславска епархия. – в-к „Църковен вестник“, 20.IX.1924, бр. 33, 34 и 35, с. 15.

⁴⁸ Нови синодални издания. – в-к „Църковен вестник“, 21.II.1957, бр. 9, с. 11.

⁴⁹ Ново ценно издание на БАН. – в-к „Църковен вестник“, 5.XII.1957, бр. 45, с. 12.

⁵⁰ Св. Синод е възложил на комисия. – в-к „Църковен вестник“, 27.II.1960, бр. 8, с. 12.

⁵¹ Книжнина. Българо-гръцки речник. – в-к „Църковен вестник“, 21.I.1961, бр. 3, с. 10.

⁵² **Попов, Х.** Апостол Михайлов почина. – в-к „Църковен вестник“, 21.I.1971, бр. 3, с. 16.

⁵³ Пак там, с. 16.

⁵⁴ Регистър на умирианията в гр. Провадия за периода 1926–1938 г.

⁵⁵ Митрополит Йосиф в Провадия, с. 2.

⁵⁶ Благодарност. – в-к „Провадийски екъ“, 24.II.1939, бр. 49, с. 1.

⁵⁷ Благодарност. – в-к „Провадийски екъ“, 1.IX.1939, бр. 70, с. 2.

⁵⁸ **Гочев, М.** Страници от духовния живот на Провадия. Варна, 2006, с. 17, 18.

⁵⁹ Благодарност. – в-к „Провадийски екъ“, 1.IX.1939, бр. 70, с. 2.

⁶⁰ Регистър на умирианията в гр. Провадия за периода 1939–1949 г.

⁶¹ В-к „Народен съд“ гр. Провадия, брой единствен, 1.III.1945, с. 2.

⁶² Народен съд – гр. Провадия. Присъда № 1, 21.III.1945 г., 30–31. Препис от присъдата се съхранява в ИМ – Провадия.

⁶³ Православни ценности. Свещеници – жертви на атеизма. <<http://pravoslaviето.org/svj.html>> (18.03.2022).

⁶⁴ **Скръбна вест.** – в-к „Църковен вестник“, 16.VII.1960, бр. 28, с. 12.

⁶⁵ Пак там, с. 12.

⁶⁶ Пак там, с. 12.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Извори / Primary Sources

В-к „Народен съд“, гр. Провадия, брой единствен, 1.III.1945. [v-k „Naroden sad, gr. Provadiya“, broy edinstven, 1.III.1945].

Народен съд – гр. Провадия. Присъда № 1, 21.III.1945 г. [Naroden sad – gr. Provadiya. Prisada № 1, 21.III.1945 g.].

Регистър на умирианията в гр. Провадия за периода 1899–1911 г. (неномериран). Съхранява се в храма „Св. Благовещение“ в гр. Провадия. [Registar na umiraniyata v gr. Provadiya za perioda 1899–1911 g. (nenomeriran). Sahranyava se v hrama „Sv. Blagoveshtenie“ v gr. Provadiya].

Регистър на умирианията в гр. Провадия за периода 1912–1925 г. (неномериран). Съхранява се в храма „Св. Благовещение“ в гр. Провадия. [Registar na umiraniyata v gr. Provadiya za perioda 1912–1925 g. (nenomeriran). Sahranyava se v hrama „Sv. Blagoveshtenie“ v gr. Provadiya].

Регистър на умирианията в гр. Провадия за периода 1926–1938 г. (неномериран). Съхранява се в храма „Св. Благовещение“ в гр. Провадия. [Registar na umiraniyata

v gr. Provadiya za perioda 1926–1938 g. (nenomeriran). Sahranyava se v hrama „Sv. Blagoveshtenie“ v gr. Provadiya].

Регистър на умиранията в гр. Провадия за периода 1939–1949 г. (неномериран). Съхранява се в храма „Св. Благовещение“ в гр. Провадия. [Registar na umiraniyata v gr. Provadiya za perioda 1939–1949 g. (nenomeriran). Sahranyava se v hrama „Sv. Blagoveshtenie“ v gr. Provadiya].

Периодика / Periodicals

Благодарност. – в-к „Провадийски екъ“, 24.II.1939, бр. 49 [Blagodarnost. – v-k „Provadiyski ek“, 24.II.1939, br. 49].

Благодарност. – в-к „Провадийски екъ“, 1.IX.1939, бр. 70 [Blagodarnost. – v-k „Provadiyski ek“, 1.IX.1939, br. 70].

Варненско свещеническо братство. – в-к „Църковен вестник“, 12.XII.1903, бр. 50 [Varnensko sveshtenicheskoto bratstvo. – v-k „Tsarkoven vestnik“, 12.XII.1903, br. 50].

В памет на починалите. Ставрофорен иконом Христо Попмихайлов Апостолов (Некролог). – в-к „Църковен вестник“, 1.III.1989, бр. 7 [V pamet na pochinalite. Stavroforen ikonon Hristo Popmihaylov Apostolov (Nekrolog). – v-k „Tsarkoven vestnik“, 1.III.1989, br. 7].

Да се опомним. – в-к „Провадийски вести“, 12.VIII.1929, бр. 7 [Da se opomnim. – v-k „Provadiyski vesti“, 12.VIII.1929, br. 7].

Доростолочервенска епархия. Митрополит Михаил в Силистра. – в-к „Църковен вестник“, 5.IX.1941, бр. 32 и 33 [Dorostolochervenska eparhia. Mitropolit Mihail v Silistra. – v-k „Tsarkoven vestnik“, 5.IX.1941, br. 32 i 33].

Духовно-просветното дело в Силистра. – в-к „Църковен вестник“, 24.I.1941, бр. 5 [Duhovno-prosvetnoto delo v Silistra. – v-k „Tsarkoven vestnik“, 24.I.1941, br. 5].

Иванов, Хр. Епархийско годишно събрание в гр. Варна. – в-к „Църковен вестник“, 14.VIII.1911, бр. 32 [Ivanov, Hr. Eparhiysko godishno sabranie v gr. Varna. – v-k „Tsarkoven vestnik“, 14.VIII.1911, br. 32].

Книжнина. Българо-гръцки речник. – в-к „Църковен вестник“, 21.I.1961, бр. 3 [Knizhnina. Balgaro-gratski rechnik. – v-k „Tsarkoven vestnik“, 21.I.1961, br. 3].

Кълчишков, Ив. М. Свещеническото братство „св. Цар Борис“ във Варна. – в-к „Църковен вестник“, 17.XI.1900, бр. 33 [Kalchishkov, Iv. M. Sveshtenicheskoto bratstvo „sv. Tsar Boris“ vav Varna. – v-k „Tsarkoven vestnik“, 17.XI.1900, br. 33].

Митрополит Йосиф в Провадия. – в-к „Провадийски екъ“, 24.II.1939, бр. 49 [Mitropolit Yosif v Provadiya. – v-k „Provadiyski ek“, 24.II.1939, br. 49].

Митрополит Михаил в Шумен. – в-к „Църковен вестник“, 30.I.1949, бр. 41–42 [Mitropolit Mihail v Shumen. – v-k „Tsarkoven vestnik“, 30.I.1949, br. 41–42].

Наша провинция. Провадия. – в-к „Варненски новини“, 14.VIII.1925, бр. 381 [Nasha provintsiya. Provadiya. – v-k „Varnenski novini“, 14.VIII.1925, br. 381].

Нови синодални издания. – в-к „Църковен вестник“, 21.II.1957, бр. 9 [Novi sinodalni izdaniya. – v-k „Tsarkoven vestnik“, 21.II.1957, br. 9].

Ново ценно издание на БАН. – в-к „Църковен вестник“, 5.XII.1957, бр. 45 [Novo tsenno izdanie na BAN. – v-k „Tsarkoven vestnik“, 5.XII.1957, br. 45].

Отзиви и бележки. Образцов пастир. – в-к „Християнски съветник“, 31.XII.1928, бр. 39. [Otzivi i belezhki. Obraztsov pastir. – v-k „Hristiyanski savetnik“, 31.XII.1928, br. 39].

Отчет за Религиозно-просветната, благотворителна и строителна дейност във Варненската и Преславска епархия през 1939/1940 година. Издание на Св. Варнен-

ска и Преславска митрополия. Редактира Епархийския духовен съвет. Печатница „Просвещение“ П. Зенгинов & С-ие. Варна, 1941. [Otchet za Religiozno-prosvetnata, blagotvoritelna i stroitelna deynost vav Varnenskata i Preslavska eparhiya prez 1939/1940 godina. Izdanie na Sv. Varnenska i Preslavska mitropoliya. Redaktira Eparhiyskiya duhoven savet. Pechatnitsa „Prosveshthenie“ P. Zenginov & S-ие. Varna, 1941].

Попов, Х. Апостол Михайлов почина. – в-к „Църковен вестник“, 21.I.1971, бр. 3 [Popov, H. Apostol Mihaylov pochina. – v-k „Tsarkoven vestnik“, 21.I.1971, br. 3].

Постъпили помощи за „Червен Кръст“. – в-к „Църковен вестник“, 5.III.1916, бр. 10 [Postapili pomoshti za „Cherven Krast“. – v-k „Tsarkoven vestnik“, 5.III.1916, br. 10].

Провадийска хроника. От няколко почитатели. – в-к „Варненски новини“, 29.X.1924, бр. 86 [Provadiyska hronika. Ot nyakolko pochitateli. – v-k „Varnenski novini“, 29.X.1924, br. 86].

Провадийско църковно настоятелство. Обява № 17. – в-к „Църковен вестник“, 24.III.1923, бр. 13 [Provadiysko tsarkovno nastoyatelstvo. Obyava № 17. – v-k „Tsarkoven vestnik“, 24.III.1923, br. 13].

Провадийско църковно настоятелство. Обява № 24. – в-к „Църковен вестник“, 21.IV.1923, бр. 17 [Provadiysko tsarkovno nastoyatelstvo. Obyava № 24. – v-k „Tsarkoven vestnik“, 21.IV.1923, br. 17].

Райчев, Ив. Доростолочервенска епархия. Архиерейско посещение в новоосвободена Добруджа. – в-к „Църковен вестник“, 25.X.1940, бр. 40 [Raychev, Iv. Dorostolochervenska eparhiya. Arhiereysko poseshthenie v novoosvobodena Dobrudzha. – v-k „Tsarkoven vestnik“, 25.X.1940, br. 40].

Свещеник Ив. П. Моллов (Некролог). – в-к „Църковен вестник“, 4.II.1933, бр. 6. [Sveshtenik Iv. P. Mollov (Nekrolog). – v-k „Tsarkoven vestnik“, 4.II.1933, br. 6].

Св. Синод е възложил на комисия. – в-к „Църковен вестник“, 27.II.1960, бр. 8 [Sv. Sinod e vazlozhil na komisiya. – v-k „Tsarkoven vestnik“, 27.II.1960, br. 8].

Синодални решения и разпоредби. Одобрение на епархийски избиратели. – в-к „Църковен вестник“, 14.III.1909, бр. 10 [Sinodalni resheniya i razporedbi. Odobrenie na eparhiyski izbirateli. – v-k „Tsarkoven vestnik“, 14.III.1909, br. 10].

Скръбна вест. – в-к „Църковен вестник“, 16.VII.1960, бр. 28 [Skrabna vest. – v-k „Tsarkoven vestnik“, 16.VII.1960, br. 28].

Скръбна вест. Ставрофорен свещеноиконом Михаил Апостолов (Некролог). – в-к „Църковен вестник“, 24.VI.1955, бр. 27 [Skrabna vest. Stavroforen sveshtenoikonon Mihail Apostolov (Nekrolog). – v-k „Tsarkoven vestnik“, 24.VI.1955, br. 27].

Скръбно известие. Пресвитера Руска поп Юрданова Балабанова (Некролог). – в-к „Църковен вестник“, 23.V.1909, бр. 20 [Skrabno izvestie. Presvitera Ruska pop Yurdanova Balabanova (Nekrolog). – v-k „Tsarkoven vestnik“, 23.V.1909, br. 20].

Списък на завършилите образованието си в университета, през учебната 1930/1931 год. – В: Годишник на Софийския университет, официален отдел (за 1930–1931). Т. 24. Кооперативна печатница „Гутенберг“, София, 1931 [Spisak na zavarshilite obrazovaniето si v universiteta, prez uchebnata 1930/1931 god. – V: Godishnik na Sofiyskiya universitet, ofitsialen otdel (za 1930–1931). T. 24. Kooperativna pechatnitsa „Gutenberg“, Sofiya, 1931].

Списък на приетите ученици в Софийската Духовна семинария през уч. 1924/1925 г. от Варненско-Преславска епархия. – в-к „Църковен вестник“, 20.IX.1924, бр. 33, 34 и 35 [Spisak na prietite uchenitsi v Sofiyskata Duhovna seminariya през uch.

1924/1925 g. ot Varnensko-Preslavskа eparhiya. – v-k „Tsarkoven vestnik“, 20.IX.1924, br. 33, 34 i 35].

Томов, Д. Преглед на братствени хорове. – в-к „Църковен вестник“, 12.VII.1958, бр. 29 и 30 [Tomov, D. Pregled na bratstveni horove. – v-k „Tsarkoven vestnik“, 12.VII.1958, br. 29 i 30].

Хроника. Д-р Люба Свещ. Моллова. – в-к „Провадийски гласъ“, 21.III.1931, бр. 28, с. 2. [Hronika. D-r Lyuba Svesht. Mollova. – v-k „Provadiyski glasa“, br. 28, 21.III.1931, s. 2.].

Изследвания / Research Works

Ганевъ, Н. Провадия в своето минало и настояще. София, 1929 [Ganev, N. Provadiya v svoeto minalo i nastoyashte. Sofiya, 1929].

Георгиев, Д. Ролята на Българската православна църква в живота на провадийци между двете световни войни. – ЖИАИ, 2019, бр. 1 [Georgiev, D. Rolyata na Balgarskata pravoslavna tsarkva v zhivota na provadiytsi mezhdu dвете svetovni voyni. – ZhIAI, 2019, br. 1].

Гочев, М. Страници от духовния живот на Провадия. Варна, 2006 [Gochev, M. Stranitsi ot duhovniya zhivot na Provadiya. Varna, 2006].

Казакова, Р. Дългопол – градецът на Камчия. Варна, 2019 [Kazakova, R. Dalgopol – gradetsat na Kamchia. Varna, 2019].

Маринова, Ст. Приносът на Митрополит Михаил за консолидиране на българите в Южна Добруджа. – В: Църковно-Народният събор от 1871 г. и създаването на Екзархийските епархии. Известия на РИМ – Русе. Т. XIX. Русе, 2016. [Marinova, St. Prinosat na Mitropolit Mihail za konsolidirane na balgarite v Yuzhna Dobrudzha. – V: Tsarkovno-Narodniyat sabor ot 1871 g. i sazdavaneto na Ekzarhiyskite eparhii. Izvestiya na RIM – Ruse. T. XIX. Ruse, 2016].

Православни ценности. Свещеници – жертви на атеизма. – <<http://pravoslavieto.org/svj.html>> (18.03.2022) [Pravoslavni tsennosti. Sveshtenitsi – zhertvi na ateizma. – <<http://pravoslavieto.org/svj.html>> (18.03.2022)].

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА

ЖИАИ – Журнал за исторически и археологически изследвания

Н. В. – Негово Високопреосвещенство

л. – лист

оп. – опис

ст. – степен

ф. – фонд